

Nyiri Péter

Édes anyanyelvünk Kárpát-medencei nyelvhasználati verseny

Bevezetés

„Felelősséget kívánunk ébreszteni az egyetemes magyarság anyanyelvi kultúrájáért” – Kováts Dániel így összegezte az anyanyelvi mozgalom küldetését (Kováts 1994: 120). Lőrincze Lajos pedig ezt az útravalót adta: „Jó magyar embernek lenni, szeretni kell ezt a földet, ezt a népet, ezt a hazát, ezt a nyelvet” (Graf 1995: 14). Az anyanyelv iránti kötődés, szeretet erősítése és ennek táplálásául csodálatosan gazdag anyanyelvünk, szellemi otthonunk megismertetése: ez a feladat. Az anyanyelvápolás az anyanyelvvél való foglalkozás társadalmi területe, minden a nyelvvel kapcsolatos tudatos, ápoló, fejlesztő tevékenység: a nyelvi műveltség terjesztése (anyanyelvi ismeretterjesztés), anyanyelvünk védelme, az anyanyelvhez való kötődés és így a nemzeti azonosságtudat erősítése, az anyanyelvi lelkiismeret ébren tartása. Valójában a magyarságot összetartó és megtartó anyanyelvnek a közügygé emelése. Nem véletlen, hogy az Anyanyelvápolók Szövetsége megalapításakor – 35 éve – megfogalmazódott, hogy az anyanyelv ügye elsősorban társadalmi kérdés, mert mindenkit érint. Ez ma is érvényes, hiszen mindennapi tapasztalatunk, élményünk, hogy az anyanyelv benne van a múltunkban, a jelenünkben, és az a reménységünk, hogy a jövőnkben is; benne van (Kosztolányi szavaival): „vérünk csöppjeiben, idegeink dúcában, metafizikai rejtélyként” (Kosztolányi 1990: 75). Benne van hangszalagjainkban, viselkedésünkben, kapcsolatainkban, és hat: köteléket sző vagy bont, egyént és közösséget, lelket és szellemet épít vagy rombol. Mindenben és mindenütt ott van, vagy még inkább, mi vagyunk benne a nyelvben, amely létünk hajléka (és anyanyelvünk nemzeti létünk hajléka).

Ma annak, amit anyanyelvápolásnak vagy közművelődési szempontú anyanyelvvédelemnek nevezünk (az előbb leírtak képviseletében), van egy államilag támogatott civil szervezete, a Kárpát-medence legnagyobb anyanyelvi közössége: az Anyanyelvápolók Szövetsége; és van egy állami fenntartású intézménye, nemzeti kultúránk alapjának, anyanyelvünknek a közgyűjteményi és közművelődési otthona, A Magyar Nyelv Múzeuma – Sátoraljaújhelyen, a magyar nyelv városában. A település 2023-ban kapta meg ezt a címet a múlt, a Kazinczy-örökség (valamint az abaúj-zempléni művelődési hagyományok) és a jelen, a Nyelvmúzeum és a számos anyanyelvi rendezvény okán.

1. kép

A Magyar Nyelv Múzeuma

A Szövetség kiadja az *Édes Anyanyelvünk* folyóiratot, megrendezi a magyar nyelv hetét és a magyar nyelv napját, beszédművelői köre egész Magyarországot „behálózza”, tevékeny ifjúsági tagozata van, díjakat ad át, kiadványokkal, pályázatokkal és sok-sok programmal szólít meg minden korosztályt. Több évtizede ellátja a teljes oktatási rendszerre kiterjedő szépkiejtési, nyelvművelő, retorikai és helyesírási versenyek szervezését, összehangolja ezek programját a Kárpát-medencei döntőkig. A fő versenyek: Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny (a döntő helyszíne Sátoraljaújhely); Szép magyar beszéd verseny – Kazinczy-verseny (a középiskolások döntőjének helyszíne Győr, az általános iskolásoké Balatonboglár és Kisújszállás); Anyanyelvi játékok, játékos anyanyelv vetélkedő (a döntő helyszíne Sátoraljaújhely és Széphalom). A Kazinczy-versenyen kötelező és választott szöveget olvasnak fel a versenyzők, ez tehát szépkiejtési próba, az értő és értető szövegmondás-szövegmeghangosítás, a tiszta magyar beszéd fóruma.

Az Édes anyanyelvünk verseny

Az Édes anyanyelvünk verseny célja az anyanyelv iránti szeretet kibontakoztatása, a nyelvhasználat fejlesztése, a kialakult készségek mérése és minősítése. Feladata az általános és a közéleti beszédkultúra fejlődésének a segítése. Az országos döntőt két kategóriában bonyolítjuk le: a) a gimnáziumi tanulók; b) a szakgimnáziumok, szakközépiskolák, technikumok, szakiskolák tanulói számára. A döntőre minden megye kategóriánként (gimnáziumi tanulók, valamint szakképző iskolák tanulói) 2-2 tanulót, a megyéken kívül Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged városok 2-2 és Budapest főváros 12-12 tanulója küldheti el. A döntőn a határon túli magyar középiskolás diákok is részt vesznek, képviselőik a regionális döntőkön nyerik el az indulás jogát. Ez alapján évente jóval több mint 100 Kárpát-medencei középiskolás találkozik, olykor 130 is. Az Édes anyanyelvünk verseny 1973-ban indult, 2024-ben az 52. döntőt rendeztük meg, a helyszín a kezdetektől Sátoraljaújhely.

2. kép

Az Édes Anyanyelvünk verseny emlékplakettje

A kétfordulós verseny írásbeli része a nyelvi eszközök és formák közötti válogatás, minőségi különbségtétel képességét igényli, és ennek tudatossági fokát ellenőrzi. A diákoknak nyelvtani, nyelvhelyességi, helyesírási, stilisztikai feladatokat kell megoldaniuk. A kérdések igen változatosak: a szófajmeghatározástól, a toldalékok fajtájának a megállapításától kezdve a nyelvi-művelődéstörténeti és a nyelvi udvariassági feladatokig. Néhány példa a 2024. évi írásbeli döntőből.

1.

Értékelje négy-öt mondatban az alábbi esetet a nyelvi udvariasság és a nyelvhelyesség szempontjából! Egy idős ember – bottal a kezében – villamosra vár Budapest egyik forgalmas útvonalának megállójában. Megérkezik a jármű, az ajtók kinyílnak, egy fiatalember rászól az előtte felszállásra váró, említett idős férfir: „Tata, nyomakodj már, mert mindjárt fellöklek!”

2.

Mindegyik sorban van egy szó, amely tartalmilag nem illik a többi közé. Húzza alá a kakukktojást! Röviden indokolja, hogy az aláhúzott szó miért kakukktojás!

a) bencés, dominikánus, ferences, pálos, muszka

b) kapa, borona, gereblye, harmadfél, kasza

c) fillér, dikó, garas, krajcár, batka

d) kun, besenyő, mony, jáasz, székely

3.

Röviden értelmezze az alábbi közmondásokat!

- a) A király soha nem tudhatja, ki szereti igazán.
- b) Kutyából nem lesz szalonna.
- c) A papír türelmes.
- d) A szükség törvényt bont.

4.

Mit jelentenek az alábbi szavak? Értelmezze őket körülírással vagy rokon értelmű kifejezéssel!

- a) láger
- b) lajtorja
- c) skandalum
- d) szenior

5.

Húzza alá az alábbi mondatokban a nyelvhasználati szempontból hibásan használt szót, kifejezést! Írja le helyesen a mondatokat!

- a) Kicsillant a szemem, amikor meghallottam a nevét.
- b) A fiúk nem tudtak úgy villódzni, ahogy szerettük volna.
- c) Nem akartuk, hogy ránk ülepedjen a rossz hangulat.
- d) Adjunk neki néhány napot, amíg belerázkódik a versenybe.
- e) Amíg nem rúg egy gólt, egyre idegesebb, feszesebb lesz a csapat.
- f) Amelyik csapat rúg egy meccset, az nyer.

6.

Iskolája diákönkormányzatának választott elnökeként írjon gratuláló levelet egy, a közelmúltban kiemelkedő eredményt elért sportolónknak vagy csapat tagjainak (például párizsi olimpia, paralimpia)! A gratuláción túl legalább három érveléssel méltassa a siker jelentőségét! (A feladó neve legyen: Kiss Virág vagy Kiss Péter; iskolájának neve és címe: Kossuth Lajos Gimnázium, 3980 Sátoraljaújhely, Deák Ferenc utca 10.)

3. kép

A verseny írásbeli fordulója

Az Édes anyanyelvünk verseny szóbeli feladata szövegalkotási és retorikai is egyszerre, hiszen a legfeljebb három percben, szabadon előadandó szöveget a bemutatás előtt rendelkezésre álló időben kell megírni. Egy kiválasztott témáról kell gondolatokat összeszedni, szöveggé formálni őket, majd értőn-értetőn előadni. Kicsinyítő tükre, modellje ez a mindennapos megszólalásoknak, és nem csupán a nyilvános beszédnek, a nagyobb közönség előtti megszólalásnak (iskolai feleletnek, kiselőadásnak, ünnepi beszédnek, egy értekezleten elmondott beszámolóknak). Kérdéseink, gondolataink értő elmondása, egy téma mások számára is érthető kifejtése ugyanilyen szövegalkotási-szövegátadási feladat. Ha vázoljuk kérésünket a kormányhivatalban, ha elmondjuk igényeinket az otthonfelújítást végző mesternek, ha bemutatjuk magunkat egy munkahelyen, szöveget alkotunk, és szöveget mondunk. Hatékony segítség is tehát az Édes anyanyelvünk verseny: az anyanyelvi kompetenciafejlesztés, a tudatos nyelvhasználat erősítésének terepe, és az igényes nyelvi (és nem csak a nyelvi) magatartáskultúra fejlődését is támogatja, hiszen meghatározott beszédhelyzetben, az annak megfelelő stílusban, hangnemben, megszólítással, megközelítéssel kell beszélniük a diákoknak.

A 2024. évi döntő szóbeli témái (és beszédhelyzetei) a következők voltak.

(1) *„Hol a boldogság mostanában?” Mi tesz engem boldoggá?*

Műfaj: vallomás

Helyszín: osztályfőnöki óra

(2) *Miért hallgatunk zenét?*

Műfaj: elmélkedés

Hallgatóság: a teremben ülők

(3) *Tegezve vagy magázva? Tapasztalatok és elvárások a megszólításban*

Műfaj: kiselőadás anyanyelvi táborban

(4) *Mindegy, hogy hol él az ember. Én ezzel nem értek egyet*

Műfaj: érvelés témanapon

A bírálóbizottság úgy jelöli ki a négy témát, hogy ezek lehetőleg különböző műfajt és hallgatóságot képviseljenek. A műfajok meghatározott hangnemet kívánnak meg (amellett, hogy megnyilatkozásaink tipikus szerkezeti formákban öltönek testet). A leggyakoribbakat Deme László foglalta össze, a zsűri ezt figyelembe is veszi az értékeléskor:

- vallomás (fejtegetés, töprengés): személyes jellegű, belső monológhoz közeli;
- felszólalás (hozzászólás, rádiójegyzet, nyilatkozat, válasz körkérdésre): kötődés mások megnyilatkozásához, aktuális kérdés kommentálása;
- felhívás (vitaindító, rábeszélés): éles, mozgósító kérdésfelvetés, tények, érvek felsorakoztatása;
- kiselőadás (beszámoló, ismertetés, élménybeszámoló, tudósítás, leírás): tárgyyszerűség, adatgazdagság, szemléletesség;
- alkalmi [ünnepi] beszéd (megemlékezés, köszöntő, méltatás): érzelmek, emelkedettség, kötött fordulatok (Deme 1997: 55–56).

4. kép

A szóbeli forduló egyik bírálóbizottsága

A beszédprodukciók megítélésének négy alapszemponja van. Az első a tartalmi oldal: a beszédben foglaltak tárgyi helyessége, témához tartozása, a gondolatfűzés logikája, a szöveg felépítettsége, tagoltsága. A második a műfaji oldal: a választott szó- és kifejezésanyag, a mondat- és szövegszerkesztési formának, a stílusnak a beszédhelyzethez és a műfajhoz illősége. A harmadik a nyelvi megformálás: a formai helyesség, tömörség, világosság, kellő igényesség, tekintettel a beszédnek nyilvános, de szövegében élőszóban elhangzó jellegére. A negyedik az előadási forma: hangvétél, hangadás, hangképzés, mondat- és szövegfonetikai eszközök használata; előadói külsőségek, kapcsolatteremtés és -tartás a hallgatósággal.

A bírálóbizottságok az írásbeli és a szóbeli fordulót is értékelik, és arra is lehetőség van, hogy a tanulók személyesen érdeklődjenek a teljesítményükről. Ezen a megbeszélésen a diákok és a tanárok is részt vesznek, az itt elhangzó információk és a versenyről megjelenő kötetek (amelyek nemcsak történeti áttekintések, hanem módszertani munkák is) sokat segítenek a felkészülésben. Emellett a világhálón mindegyik verseny mindegyik feladata, témája elérhető (1, 2).

5. kép
A verseny értékelése

Összegzés

A verseny hasznos találkozó, tudáscsere is a pedagógusok számára, hiszen az írásbeli forduló ideje alatt – most már hagyományosan – Széphalomra látogatnak, és A Magyar Nyelv Múzeumában egy szakmai délelőttön vesznek részt: ismeretterjesztő előadást vagy könyvbemutatót hallgatnak meg. Idén Sátoraljaújhelyet, a magyar nyelv városát ismerték meg, a régió kulturális hagyományait, az anyanyelvápolás múltját és jelenét. A díjakat Széphalmon, a Kazinczy Emlécsarnok előtt adják át.

6. kép
A verseny eredményhirdetése

Az Édes anyanyelvünk verseny a nyelvi eszközök és formák alkalmazásának a „mérése”, a nyelvhasználat vizsgálata. Ezzel a legszorosabban kapcsolódik az anyanyelvi mozgalom küldetéséhez, a tudatos nyelvhasználatra neveléshez és az ösztönzéshez. Arra biztatunk minden korosztályt, hogy éljen anyanyelvünk csodálatos gazdagságával, hiszen akkorhatékonyabb lesz az élet minden területén.

Irodalom

- Deme László 1997. A nyilvános megszólalás problémái, szerkezeti-szerkesztési kérdései. In: Kováts Dániel (szerk.) *A nemzeti szeretet kapcsa. Az „Édes anyanyelvünk” verseny 25 éve.* Sátorajújhely Város Önkormányzata. Sátorajújhely. 49–58.
- Graf Dezső 1995. Lőrincze Lajos emlékezete. *Nyelvünk és Kultúránk. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának folyóirata* 91–92: 14–15.
- Kosztolányi Dezső 1990. *Nyelv és lélek.* Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest. 75–80.
- Kováts Dániel 1994. *Mondhatná szebben... Írások a beszéd- és magatartáskultúráról.* Sárospataki Pedagógiai Füzetek 16. Sárospataki Comenius Tanítóképző Főiskola. Sárospatak.

- (1) Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny. <https://kazinczy-alapitvany.hu/edes-anyanyelvunk-nyelvhasznalati-verseny/> (2024. október 13.)
- (2) Szerencsi SZC Sátorajújhelyi Kossuth Lajos Technikum, Szakképző Iskola és Gimnázium. Édes anyanyelvünk verseny. <https://kossuthgimi.hu/p/edes-anyanyelvuenk-verseny> (2024. október 13.)

Nyiri, Péter: „Our Sweet Mother Tongue” – Language usage competition in the Carpathian Basin

Kulcsszók: nyelvi ismeretterjesztés, anyanyelvi kultúra, anyanyelvápolás, anyanyelvi verseny, Anyanyelvápolók Szövetsége

Keywords: language awareness, native language culture, language maintenance, native language competition, Association of Language Protectors (Anyanyelvápolók Szövetsége)

Az írás szerzőjéről

Nyiri Péter

Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, A Magyar Nyelv Múzeuma, Sátorajújhely, Magyarország

[nyiri.peter\[kukac\]nyelvmuzeum.hu](mailto:nyiri.peter[kukac]nyelvmuzeum.hu)